

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Своєчасне одержання працівниками оперативних підрозділів відомостей про осіб, які схильні до вчинення протиправних дій, дозволяє вирішувати завдання оперативно-розшукової діяльності щодо їх попередження. На підставі ст. 7 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативні підрозділи зобов'язані "вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення й розкриття злочинів і викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень" [1, 7]. Отже, оперативно-розшукове попередження злочинів визнано однією з форм ОРД разом з виявленням осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес та є оперативною розробкою.

Попередження злочинів як самостійний напрямок діяльності органів внутрішніх справ у науковому плані почав досліджуватися в другій половині минулого століття такими видатними вченими, як О.Г. Лекар, В.А. Лукашов, Е.О. Дидоренко, С.С. Овчинський, Б.Я. Штейнбрік та ін. [2; 3; 4], але визначальна роль у формуванні концепції попереджувальної діяльності оперативних підрозділів належить І.П. Козаченку. Саме з його ім'ям пов'язана більшість фундаментальних праць за цією проблематикою [5; 6 та ін.].

В оперативно-розшуковому попередженні злочинів можна виділити такі складові елементи:

- профілактика злочинів - діяльність щодо виявлення й усунення причин цих злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню (загальна профілактика), а також встановлення осіб, схильних до вчинення злочинів через антигромадський спосіб життя, поведінку, систематичне вживання алкогольних напоїв, наркотиків та вплив на них з метою недопущення з їхнього боку злочинів (індивідуальна профілактика);
- запобігання (недопущення) злочинів - діяльність щодо встановлення осіб, які замислюють чи готують конкретний злочин, і вжиття необхідних заходів, що виключають реалізацію їхніх намірів;
- припинення злочинів - діяльність щодо виявлення осіб, які вчиняють замах на конкретний злочин, і вжиття необхідних заходів для припинення їхніх злочинних дій.

Своєчасними вважаються ті заходи, що дозволяють припинити дії з готовання чи вчинення злочину на тій стадії, коли про них стало відомо органам внутрішніх справ. Отже, оперативно-попереджувальні заходи повинні бути наступальними, тобто випереджальними стосовно дій осіб, від яких можна чекати готовання або вчинення злочинів [2, 21].

Необхідно зазначити, що загалом попереджувально-профілактичний потенціал оперативно-розшукової діяльності закладений в її правовій сутності. Вона виражається в реальних повноваженнях оперативних підрозділів проникати безпосередньо в кримінальне середовище, приховано спостерігати за зародженням і розвитком злочинної діяльності, виявляти й фіксувати при цьому фактичні дані про невідомі раніше злочинні дії окремих осіб і груп тощо. Саме в цьому полягає суть вимог Закону "Про оперативно-розшукову діяльність" у частині застосування оперативно-розшукових сил і засобів для виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню

злочинів, і справедливе твердження деяких авторів про те, що ОРД покликана у своїй пізнавальній діяльності вивчати не тільки все, що має відношення до вчинення злочинів, але також дії осіб, які планують або готують злочини [7, 4].

При здійсненні оперативно-розшукової діяльності використовуються, як правило, всі сили, засоби й методи в комплексі, залежно від конкретних умов і обставин, але головним джерелом оперативно-розшукової інформації є особи, які залучаються до виконання завдань ОРД.

Відповідно до ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативним підрозділом для виконання завдань ОРД надається право:

- мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників;
- встановлювати конфіденційне співробітництво з громадянами на засадах добровільності;

Разом з тим, закони України, нормативні акти МВС надають право оперативним працівникам залучати до виконання як разових, так і постійних завдань представників громадськості без дотримання конфіденційності. Постійна чи разова допомога представників громадськості оперативним підрозділам у боротьбі з правопорушеннями та злочинністю - це специфічна форма реалізації громадянами України свого конституційного обов'язку.

Необхідно відзначити, що цей аспект діяльності оперативних підрозділів щодо використання допомоги громадян для попередження злочинів має величезне практичне значення. Саме за їх допомогою представляється можливим своєчасно відреагувати на протиправні прояви й, по можливості, попередити цю діяльність.

Окрім причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, об'єктом профілактики є особи, які потенційно можуть вчинити протиправні дії. Обґрунтоване визначення категорії осіб, які є об'єктом профілактики, стає важливою передумовою правильної організації попереджувальної роботи. У нормативно-правових актах і літературних джерелах [5, 12] визначено три категорії осіб, які належать до об'єктів профілактичної діяльності.

1. Особи, які замислюють чи готують злочини. Матеріалізація наміру може здійснюватися за такими формами:

- підшукування спільників;
- консультування щодо вибору оптимального способу вчинення злочину, його приховування;
- створення негативного впливу на осіб, які контактують зі суб'єктом, тощо.

2. Особи, щодо яких відповідно до закону здійснюються контроль і вживаються заходи стосовно дотримання ними встановлених обмежень.

3. Особи зі стійкою протиправною поведінкою, а також раніше викриті у вчиненні злочинних дій.

Особлива увага в процесі оперативно-розшукового попередження злочинів повинна приділятися індивідуальному впливу на цих осіб. Проте на стадії "виявлення наміру", яку виокремлює теорія кримінального права, та яка становить інтерес з боку суб'єктів попередження злочинів, підстав для проведення оперативно-розшукових заходів ще не існує, а тому є вірогідність, що

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

виявлений намір суб'єкта перейде в площину конкретних дій. Тому на цих стадіях оперативним підрозділам слід використовувати можливості громадян, які залучаються до виконання завдань ОРД. На них покладається завдання психологічного впливу на осіб, які замислюють чи готові злочин, щоб змусити їх або повністю відмовитися від злочинних намірів, або відкласти безпосередні дії, спрямовані на досягнення злочинного результату [6, 141-147].

Працівники оперативних підрозділів вивчають осіб, які потребують оперативно-профілактичного впливу, з метою з'ясування властивостей особистості, ситуацій, які мають криміногенне значення, способу життя тощо. Якщо в оперативного працівника в результаті вивчення особи склалася думка, що існують можливості здійснити на неї позитивний вплив виховним шляхом, тоді накреслюються заходи переконливоого характеру, тобто визначаються особи, які здатні вплинути на нього за завданням оперативного підрозділу.

Істотною особливістю впливу є те, що негласні співробітники або інші учасники оперативно-розшукової діяльності шляхом безпосереднього спілкування з особою, яка перевіряється, психологічно впливають на його волю, свідомість, звички, примушуючи його до добровільної відмови від вчинення злочину, що готовується. Природно, що при здійсненні оперативно-розшукової профілактики часто мають місце відмінності у світогляді, переконаннях і упередженнях учасників ОРД та осіб, щодо яких застосовується індивідуальний вплив. Поведінка суб'єкта застосування індивідуального впливу повинна бути спрямована на те, щоб продемонструвати своє розуміння таких осіб (об'єктів профілактики) та перевонати їх у зворотному. Серед чинників, які сприяють ефективному індивідуальному впливу, можна визначити такі: зовнішній вигляд суб'єкта впливу, авторитет, етична привабливість, спільні погляди, уміння вислухати, спонукання до відвертості співбесідника, аргументовані доводи тощо.

Головним в іх використанні є те, щоб особа добровільно відмовилася від злочинного наміру чи то за власною ініціативою, чи то під переконливим впливом інших осіб. І було б невірно вважати, що припинення особою злочинної діяльності під таким впливом свідчить про недобровільність відмови. Якщо особа відмовилася від підготовчих дій з власної волі, то це ще не означає, що вона поступила за власною ініціативою. Тому не можна погодитися з думкою вчених, які вважають, що ознакою добровільної відмови, що характеризує його з суб'єктивного боку, є припинення злочинної діяльності за власною ініціативою [8, 95-96].

Добровільне волевиявлення особи не вчинювати злочин під психологічним впливом інших осіб не залежить від того, за чию ініціативу виникла й зміцнилася ідея про відмову. Головне, щоб вона оволоділа особою, щодо якої здійснюється профілактика, і привела її до того, щоб утриматися від подальшого здійснення дій для досягнення злочинного результату.

Отже, в оперативно-розшуковому попередженні злочинів важливе місце займає індивідуальна профілактика, що здійснюється оперативними працівниками та за допомогою громадян, які залучаються до виконання завдань ОРД, і спрямована на недопущення протиправних дій з боку осіб, від яких можна їх очікувати.

Література

1. Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 22. - Ст. 303.
2. Лекарь А.Г. Научные основы организации предотвращения преступлений органами внутренних дел. - М., 1969.
3. Дидоренко Э.А., Овчинский С.С. Оперативно-профилактическое наблюдение. - К. : РИО МВД Украины, 1982. - 72 с.
4. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами уголовного розыска: Учеб. пособие / Под ред. Б.Я. Штейнбріка, В.А. Лукашова. - М.: Акад. МВД СССР, 1987. - 352 с.
5. Козаченко И.П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы). - К.: КВШ МВД СССР, 1991. - 138 с.
6. Козаченко И.П. Агентурно-оперативное наблюдение в профилактике преступлений // Актуальные вопросы получения, оценки и использования информации в оперативно-розыскной деятельности ОВД. Межвузовский сборник научных трудов. - К.:МВД СССР, 1986. - С. 141-147.
7. Климов И.А. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел как процесс познания (проблемы теории и практики): Автореф. д-ра юрид. наук. - М., 1995. - 40 с.
8. Давиденко Л.М. Організаційні засади боротьби зі злочинністю // Вісник Національного університету внутрішніх справ. - Спецвипуск - 2002. - С. 95-96.

Тарасенко В.Є.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ОДУВС
Надійшла до редакції: 15.04.2013

УДК 343.85:347.463

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ТРАНСПОРТІ

Широке (загальне) розуміння профілактики адміністративних правопорушень передбачає вжиття комплексних загально-соціальних заходів, спрямованих на скорочення деліктності, нейтралізацію, локалізацію й усунення негативних факторів, що сприяють учиненню правопорушень. У вузькому розумінні профілактика адміністративних правопорушень розглядається як діяльність державних органів виконавчої влади, громадських організацій та окремих громадян, спрямована на запобігання окремим правопорушенням, застереження конкретних

© О.В. Чеплан, 2013

осіб або груп людей від вчинення ними протиправних дій [1, 6].

Розглядати профілактику адміністративних правопорушень неможливо без “допомоги” адміністративної деліктології як першооснови. Подібно до того, як кримінологія включає у свій предмет злочинність, причини й умови, що спричиняють учинення злочинів і розробку засобів запобігання злочинам, адміністративна деліктологія вивчає закономірності, які визначають стан, структуру й динаміку адміністративної деліктності, їх

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС